

TÂHİRÎ DEVLETİNİN KURUCUSU TÂHİR B. HÜSEYİN'İN ŞİİRLERİ VE VASIYYETİ

Hasan SOYUPEK*

Öz

Bu çalışmada, Tâhir b. Hüseyin'in hayatı, edebî kişiliği, şiirleri ve vasiyeti ele alınmaktadır. İlk önce Tâhirîler dönemi Horasan'da edebî, siyasî, ilmî ve kültürel durum hakkında bilgi verilmekte, ikinci olarak da hayatı ve şiirleri işlenirken konuyla ilgili şiirlerinden örnekler Türkçe çevirileriyle birlikte aktarılmaktadır. Diğer taraftan vasiyeti üzerinde durulurken, vasiyetinin giriş kısmı da Türkçesi ile birlikte aktarılmaktadır. Ayrıca onun şiir ve şairlere karşı tutumu ile ilgili bilgi ve değerlendirmeleri de verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tâhir b. Hüseyin, Arap edebiyatı, Arap şiiri, Vasiyyet.

The Founder of Tahirid Dynasty: Tahir B. Husayn and His Poems and Testament

Abstract

This study deals with Tâhir b. Hüseyin and his life, literary personality, his poems and will of testament. Firstly, some information is given on the literary, political, scientific and cultural situation in Khorasan during the Tahirids period. Secondly, besides his life, some examples from his poems were examined together with their Turkish translations. On the other hand his testament and its introductory section has been evaluated and translated into Turkish. In addition information and on evaluations his attitude towards poetry and poets are also given.

Key Words: Tahir b. Hüseyin, Arabic literature, Arabic poetry, Testament.

* Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı.

A-GİRİŞ

İslam Horasan'da yayılmış ve kısa bir süre içerisinde bu bölgeler, hem Araplaşmış, hem de bölge halkı Arap kabilelerine bağlı kalmıştır. Bunun neticesinde Arap ile Acem unsurları arasında bir benzeşme hasıl olmuştur. Bu da bölge halkının İslam medeniyeti potasında erimelerine neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler, ilmî ve edebî sahada meyvesini vermiş¹ ve buna paralel olarak önemli mevkiler elde eden devlet adamı, âlim, edebiyatçı ve şair yetişmiştir.² Bölgede bağımsızlığını ilan eden, edebiyatçılara en büyük desteği veren ve Arap edebiyatına ilgi duyan devlet adamlarının olduğu Tahirîler (205-820/259-873) döneminde dinî alanlarda olduğu gibi Arap Edebiyatı alanında da birçok çalışma ortaya çıkmıştır.³ Nitekim söz konusu dönemdeki devlet adamlarından biri de Tahirîlerin kurucusu Tâhir b. Hüseyin (ö. 207/822)'dir.

Horasan'da yetişen ve tanınmış bir aileye mensup olan Tâhir b. Hüseyin, devrin âlimlerinden aldığı dersler sayesinde şiir ve özellikle de inşâ konusunda öne çıkmış bir devlet adamıdır. O, gerek ilim adamlarına gerekse şairlere karşı yakın ilgi göstermiştir. Bundan dolayı Arap şairler, Tâhir b. Hüseyin'e yakın olmuşlar ve iltifatını görmüşlerdir. Emevîler döneminde başlayıp, Abbâsîler döneminde etkisi devam eden Şu'ûbiyye hareketinden etkilenmesine bağlı olarak onların maddî ihtiyaçlarını karşılamış ve kavmini Araplar'a karşı överek hicivleri ile ün yapan Di'bil (ö. 246/860)'e⁴ her türlü destekte bulunmuştur.⁵

Tâhir b. Hüseyin'in oğlu Abdullah b. Tâhir (ö. 243/857) de kendisini öven ve Arapları hicveden şairlere, büyük oranda maddî destek veren valiler arasında zikredilir.⁶ Örneğin Abdullah b. Tâhir, babası Tâhir b. Hüseyin ve ailesinin başarıları ile övündüğü kasidesini bir mecliste okuduğunda, çok sevdiği

¹ Abdurrahmân el-Ferîh, *el-Arap fi Horasan ve bilâdi mâverâ'n-nehri fi asri'l-Emevî*, www.alukah.net/culture, Erişim tarihi: 11.02.2015.

² Abdurrahmân el-Ferîh, *el-Arap fi Horasan ve bilâdi mâverâ'n-nehri fi asri'l-Emevî*, www.alukah.net/culture, Erişim tarihi: 11.02.2015.

³ Soyupek, Hasan, "Abdullah b. Tâhir'in şiir ve şarkıları", *SDÜ İlahiyat Fakültesi*, yıl: 2010/2, sayı: 25, Isparta, s. 104.

⁴ Bu mücadele şiir yoluyla yapılmış ve birçok şiirde konu olarak yer almıştır. Bkz. Elmalı, Hüseyin, "Di'bil", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 280, 281.

⁵ Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 106.

⁶ et-Tenûhî, Ebû Ali el-Muhassin b. Ebi'l-Kasım, *el-Ferec bâ'de's-Sidde*, Kahire 1955, s. 77, 80; Kılıçlı, Mustafa, *Arap Edebiyatında Şu'ûbiyye*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, s. 139; İbn Tagrıberdî, Ebû'l-Mehâsin Yûsuf, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısr ve'l-Kahire*, Dâru'l-Kütüb, Kahire ty., II, 198; Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 180; Ayrıca bkz. Soyupek, Hasan *a.g.m.*, s. 106.

Muhammed b. Yezîd el-Hısnî ona karşı çıkmıştır.⁷ Abdullah b. Tâhir, Muhammed b. Yezîd el-Hısnî'ye "Ey kardeşim, ailemle ilgili şiir söyleyip, onları şiirimde övüyorum. Söylediğim şiirlerde seni yermiş ve sana karşı üstün olduğumu da iddia etmiş değilim" demiştir.⁸

Bu çalışmada Arap edebiyatında dikkate değer bir yer edindiğini düşündüğümüz Tâhir b. Hüseyin'in hayatını, döneminin siyasi, ilmi, kültürel durumu ile şiir ve inşadaki katkılarını incelemeyi hedeflemekteyiz.

B-YAŞADIĞI DÖNEM

1-Siyasî Durum

Tâhirî devleti, Hârûn er-Reşîd'in oğulları Me'mûn (ö./833) ile Emîn (ö./813) arasında geçen savaştan sonra ortaya çıkmıştır. Bu savaşta Tâhir b. Hüseyin, Emîn'i hezîmete uğratmış ve Me'mûn da onun bu başarısına özellikle de kendisinin hilafeti elde edinceye kadar yapılan savaşlardaki gösterdiği kahramanlıklarına karşılık olarak ona Horasan'ın emirliğini vermiştir.⁹ Emir olarak atanması ile Tâhirîler hânedanının temelleri de atılmış oldu.¹⁰ Tâhir b. Hüseyin'in çabaları sonucunda da hicrî 205/821 senesinde Horasan'da Tâhirî emirliği kurulmuş ve Merv şehri başkent olarak ilan edilmiştir.¹¹ Tâhirî devleti bağımsız ve küçük devletlerden biri olarak nüfuzunu Horasan ve Irak'ta yaymıştır. Yaklaşık yarım asır Horasan'a hükmetmiş ve siyasi, ilmi, kültürel ve

⁷ el-İsfahânî, Ebu'l Ferec, *el-Eğâni*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, XII, 123. Ayrıca Muhammed b. Yezîd el-Emevî el-Hısnî'nin Abdullah b. Tâhir için söylediği şiir için bkz. el-İsfahânî, *a.g.e.*, XII, 124.

⁸ Ayrıca bu konuda geniş bilgi için bkz. el-İsfahânî, *a.g.e.*, XII, 124. Muhammed b. Yezîd el-Hısnî'nin karşı çıktığı ve Abdullah b. Tâhir'in övünme ve gurur duyma konusundaki, مُدِيمِ الْعَتَبِ مَمْلُوقٌ مُذْمُونٌ لِأَغْضَاءِ مَوْصُولٌ "Gözü yummaya tutkunluk süreklidir. Sürekli sitem usandırır." şiirine, Muhammed b. Yezîd el-Hısnî, كُلُّ مَا بُلِّغْتَ تُضَلِّلُ "Söylentiler seni korkutmasın. Sana iletilenlerin hepsi aldatmacadır" beyti ile cevap vermiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Tâhir, el-Hısnî'den özür dilemiştir. Aslında Muhammed b. Yezîd el-Hısnî'ye cevap vermek istemediğini, ancak Abdullah b. Tâhir'in şiirindeki şu "وَأَبِي مَنْ لَا كِفَاءَ لَهُ مِنْ يُسَامِي مَجْدَهُ قَوْلُوا" "Babam dengi olmayandır. Onun şerefine kim yükselebilir? Söyleyiniz!" sözü üzerine cevap verdiği ileri sürülmüştür. bkz. el-İsfahânî, *a.g.e.*, XII, 124.

⁹ İbn Tagrîberdî, *a.g.e.*; II, 198; İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 521; Muhammed Emân Sâfi, *Afganistân ve'l-edebu'l-Arabî abra'l-usûr*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire 1988, s. 329, 330.

¹⁰ Kurt, Hasan, "Tâhir b. Hüseyin", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 399.

¹¹ Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 212, 213; Merçil, *a.g.md.*, V, 401- 408; Yıldız, Hakkı Dursun, *İslâmiyet ve Türkler*, Kamer Yayınları, İstanbul 2001, s. 96.

edebî gelişmelere tanıklık etmiştir.¹² Ayrıca müstakil bir devlet olarak kurulmasıyla Farslıların rüyası da gerçekleştirilmiştir.¹³

Tâhir b. Hüseyin H. 198 yılında Merv'de iken el-Me'mûn'a biat etmiş ve onun nüfuzunu kullanmayı başarmıştır. Kendisinden sonra gelen Tâhirî devletinin emirleri de Abbâsî halifelerinin sevgisini kazanmak ve kendilerini tanıtmak için Abbâsî hilafeti ile iyi ilişkileri sürdürmeye özen göstermiştir.¹⁴ Tâhirîler, Abbâsî hilafeti yerine İslam'ın doğu bölgesinin güvenliğini sağlamada sorumluluk üstlenmiş ve hilafetin varlığını tehdit eden birçok fitne ve ihtilaflara karşı koymuştur.¹⁵ Kendilerinin devlet işlerine de gerekli ihtimamı göstermişler, huzursuzlukları ortadan kaldırmışlar ve güvenliği hâkim kılmışlardır.¹⁶

2- İlmî ve Kültürel Durum

Tâhirîler, edebiyat alanında Arapça olarak yaptıkları faaliyetleri ile Abbâsî devletinin emirlikleri arasında özel bir yer işgal etmişlerdir.¹⁷ Bu dönemde edebiyatçılar Arap diline ek olarak, bölge dillerinde de te'lif yapmışlardır.¹⁸ Diğer taraftan Arapça yanında Farsçanın da edebî canlılık kazanmasına destek vermişlerdir.¹⁹ Tâhirîler ile birlikte bölgenin genel kültür seviyesi gelişmiş, ilmî, kültürel ve edebî alanda canlanma görülmüştür.²⁰

¹² Sâmi es-Saîd Ali Dâvud, *eş-Şi'ri'l-Arabî fi'd-devleti't-Tâhirî fi'l-karni's-sâlisi'l-hicrî*, Câmîatu Demenhûr, Kuliyetu'l-âdâb, y.y. 2012, s. 1.

¹³ Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Beyrût, t.y., Dâru'l-İlim, 1, 399; Sâmi es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁴ Sâmi es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 11, 12; Çetin, Osman, "Horasan", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, X, 237; Merçil, Erdoğan, "Tâhirîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1989, V, 401, 402; Barthold, "Tâhirîler", *İslâm Ansiklopedisi*, MEBYayınları, İstanbul 1979, XI, 636, 637. Tâhir b. Hüseyin, Me'mûnun kardeşi Emîni öldürüp başını Me'mûnun gönderdi. Vezir Fazl b. Sehl bunu gördüğünde şöyle dedi: "Tâhir bize ne yaptı? İnsanların kılıç ve dillerini bize çekti. Biz ona onu esir olarak göndermesini emrettik. O ise onu akır olarak gönderdi." Cahşiyârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs, *Kitâbü'l-vuzerâi ve'l-kuttâb* (thk. Mustafâ es-Sekâ-İbrâhîm el-Ebyârî-Abdul-hafiz Şelebî), Şeriketu mektebe, Kahire 1980, 304.

¹⁵ Sâmi es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 14.

¹⁶ Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, s. 332. Ayrıca bkz. Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s.106.

¹⁷ İbn Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru'l-Fetvâ, Beyrut 1994, s. 117; Barthold, W, "Tâhirîler", *İA*, XI, 1637.

¹⁸ Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, s. 329. Ayrıca bkz. Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 107.

¹⁹ Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 213; Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 107.

²⁰ Bkz. İbrahim Eyyûb, *et-Târîhu'l-Abbâsî es-siyâsî ve'l-hadârî*, Şeriketu'l-Alemiyye li'l-Kitâb, Beyrut 1989, s. 143; el-Bağdâdî, Ebû Bekir b. Ali el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Matbaatü's-Seâde, Kahire 1931, IX, 483; Ayrıca bkz. İbn Tağrıberdî, *a.g.e.*, I, 191, 192; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Huseyn, *Târîhu medîneti Dimaşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, XXIX, 216; Hasan Ahmed Mahmûd, Ahmed İbrâhîm Şerîf, *el-Alemu'l-İslâmî fi'l-asri'l-Abbâsî*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, ty., s. 455; Çetin, Osman, *a.g.md*, X, 237, Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 107.

Emevîler döneminde başlayıp Abbâsîler döneminde devam eden Arap ve Acem mücadelesine dayalı şu'ûbiyye hareketi Tâhîrîler döneminde de canlı kalmayı sürdürmüştür.²¹ Hatta Me'mûn döneminde her yönüyle zirve yapmıştır.²² Bu hareket esas gücünü Araplarla ilk hesaplaşmaya giren Fars asıllı şairler ve ediplerle teşkil etmekle birlikte bunların dışındaki İspânol ve Slav kökenli edip ve âlimler de bu hareketin içinde yer almıştır. Bunların söz, şiir ve yazılarıyla **Şuûbî edebiyat** diye isimlendirilebilecek bir kültür birikimi meydana gelmiştir. Beşşâr b. Bürd (ö.167/785), Ebû Nuvâs (ö.198/813), Hureymî ve Di'bil gibi şairler Abbasiler dönemindeki şuûbilerdendir. Bu mezkur şairler ve müellifler, gerek şiirlerinde gerekse eserlerinde kendi etnik kökenlerini övmelerinin yanı sıra Arapların soy ve davranış kusurlarını da dile getirmişler ve onları ağır bir dille hicvetmişlerdir.²³ Bu mücadele şiir vesilesiyle neseple övünme ve Araplarla Arap olmayanların birbirlerini küçümseyerek kendi ırklarını yüceltmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır.²⁴ Ayrıca Tâhîrîler, siyasî amaçlarına ulaşmak için Arap düşmanı Fars kökenli yazarlara kucak açmışlardır. Tâhir b. Hüseyin de Arap kabilelerinin ayıpları ve kusurları hakkında "*el-Meydân fi'l-mesâlib*" adlı bir kitap yazan 'Allân b. el-Hasan eş-Şu'ûbî'ye bu çalışmasına karşılık otuz bin dirhem vermiştir.²⁵

3- Arap Edebiyatı'nın Durumu

Tâhir b. Hüseyin tarafından bölgede bağımsız bir devletin kurulması, edebî ve kültürel alanda gelişmenin etkin bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak edebiyat, kültür ve sanat alanlarında birtakım merkezler kurulmuştur. Bu merkezler, edebiyatçı, şair, âlim ve sanatkar için uğrak yerleri olmuştur. Diğer taraftan söz konusu merkezlerde bilim, kültür, sanat, edebiyat özellikle de Arap edebiyatı gelişmiştir.²⁶ Ayrıca gerek kendilerinin gerekse nesillerinin, siyasî ve ilmî alanda gayelerine ulaşmalarının Arapçayla ve edebiyatıyla bağlantılı olduğunu düşünmüşlerdir. Çünkü hükümdarlar, emirler ve vâliler ya Araptırlar ya da Arapça konuşan veya Arap edebiyatından zevk alan Araplaşmış kimselerdir. Diğer taraftan makam ve kazanımlara ulaşmak için tek bir vasıta vardır. O da ilmin, edebiyatın ve İslâm kültürünün dili olan Arapça'yı öğrenmektir.²⁷ Bu gelişmeler ile birlikte Arap şair, edebiyatçı ve yazarlar bölgede artmış, bölgeyi yönetenlerin sarayları da bu edip ve şairlerin sığınma mekanları

²¹ Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 83.

²² Ahmed Emin, *Duha'l İslâm*, Matbaatü'l-Cenne, Kahire 1952, I, 63; Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 107.

²³ Apak, Adem, "Şuûbiyye", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 245. Ayrıca bkz. İbn Abd Rabbih el-Endelüsî, *Kitâbu'l-Ikdil-Ferîd*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Lübnan ty., III, 403, 405.

²⁴ Kılıçlı, *a.g.e.*, s. 83.

²⁵ Ahmed Emin, *a.g.e.*, I, 63.

²⁶ İbn Haldûn, *a.g.e.*, s. 747- 750; Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, 532; Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 109.

²⁷ Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, 515, 516; Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 109.

olmuştur.²⁸ Tâhirî sarayının en meşhur şairleri olarak Di‘bil, İbn Ebî Uyeyne, el-Attâbî, Ebû Temmâm (ö. 231/845), el-Buhturî, İbnu'r-Rûmî (ö. 283/896), Ali b. el-Cehm, Ebû Umeyyel ve Avf b. Muhalleme zikredilir. Ayrıca şiir ve inşâda Tâhirî emirlerinden bir çoğunun temayüz ettiği de nakledilir.²⁹

Tâhirî emirler şiir ve inşâ ile ilgilenmelerine ek olarak Arapça şiir yazan şairlerden pek çoğunun hâmesi olmuşlardır. Özellikle Tahir b. Hüseyin ve oğlu Abdullah b. Tâhir'den büyük destek görmüşlerdir. Şairlere gösterilen bu ilgiye Tâhirî ailesinin hemen hemen bütün ileri gelen fertlerinin âlim ve şair olarak şöhret kazanmış olmalarının payı büyüktür. Çünkü Tâhirîlerin kurucusu Tâhir b. Hüseyin şair ve edip idi. Nitekim onun Bağdat'ı ele geçirdiği sırada Me'mûn'a gönderdiği mektubu ve özellikle de Rakka valiliğini teslim alırken oğlu Abdullah'a manevî güç veren nasihatı Arap edebiyatında bilinmektedir.³⁰

Tâhir b. Hüseyin ana dilinin Farsça olmasına³¹ rağmen gerek kendisi gerekse oğulları, Arapçanın Horasan'da devlet dili olmasına çok büyük gayret göstermişler ve Arap edebiyatını himaye etmişlerdir.³² Kaynaklarda Tâhir b. Hüseyin'in Arap edebiyatına ilgi duyması ve himaye etmesine örnek olarak edip, âlim, kıvrak zekalı, râvi ve şair Avf b. Muhalleme el-Huzâi'yi hayatı boyunca yanından ayırmaması ve sefere bile yanında götürmesi zikredilir.³³

C- TÂHİR B. HÜSEYİN

1 -Hayatı

Adı Tâhir-Hüseyin b. Mus'ab b. Ruzayk b. Mâhân el-Huzâi'dir.³⁴ İbn Hallikân (ö. 681/1282) künyesini farklı yerlerde Rüzeyk b. Es'ad b. Râdevîh ve Es'ad b. Zâzân³⁵ şeklinde gördüğünü zikretmiştir. Kendisine “Zu'l-yemîneyn”³⁶

²⁸ Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, 516-518; Emîne Baytâr, *Târîhu'l-asri'l abbâsi*, Câmîiatu Dımaşk, Dımaşk 1997, s. 389. Ayrıca bkz. Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 109.

²⁹ Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 4.

³⁰ İbnu'l Esîr, *a.g.e.*, VII, 376, 377. Ayrıca bkz. Soyupek, Hasan, *a.g.m.*, s. 109.

³¹ et-Taberî, *a.g.e.*, III, 1063.

³² et-Taberî, *a.g.e.*, III, 1045, 1061.

³³ Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udeba irşâdi'l-erîb* (thk. İhsân Abbâs), Dâru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrut 1993, V, 2137.

³⁴ İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 390; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 483, IX, 488; ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmurî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1994, XVI, 229, 230; İbn Asâkir, *a.g.e.*, XXIX, 216; Yıldız, Hakkı Dursun, *a.g.mad.*, İstanbul 1988, I, 137.

³⁵ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 517; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353.

³⁶ Zü'l-yemîneyn: Me'mûn, Merv'de halife sıfatıyla bi'at almış, askerî ve sivil idâreyi Fazl b. Sehl'e tevdi ettikten sonra, Tâhir'e bir mektup yazarak, ordudan kendisi nâmına biat almasını emretmiştir. Tâhir'in halifenin emri üzerine sol eli ile kendi sağ eline, Me'mûn namına biat etmiş olduğu ve bu suretle sol elini de sağ eli yerine kullanmış bulunduğu

ve "*Sâhibü habli'd-dîn*" lakapları verilmiştir. Ayrıca Mus'ab b. Talha b. el-Huzâî denilmiştir. Dedesi aşırı cömertliği ile meşhur Talha et-Talahât b. el-Huzâî dir.³⁷ Görüldüğü üzere soy kütüğü, babasının dedesi Ruzayk'a kadar tesbit edilebilmektedir.³⁸ Onlar Fars asıllıdırlar.³⁹ Ancak bağlılıkta Arap gibi davranmışlardır. Çünkü onlar Huzâa'nın mevâlilerindedir.⁴⁰ Her ne kadar bazı kaynaklarda onun doğduğu yıl olarak 159/776⁴¹ ve 188/803 gibi tarihler zikredilse de⁴² 182/789 da Herât'ın Boşneç beldesinde doğmuştur.⁴³ Halife Me'mûn, Tâhir b. Hüseyin'in, kardeşi Emîn'in ordusuna karşı kazandığı zaferden dolayı "*zu'l-yemîneyn*"⁴⁴, *sâhibü habli'd-dîn*" lakaplarını vermiştir.⁴⁵

Tâhir b. Hüseyin edebî kişiliğe sahip, konuşmalarında ve yazılarında dili doğru ve akıcı bir üslupla kullanan biri idi.⁴⁶ Askerî ve siyâsî alandaki donanımının yanında kültürlü idi. Döneminin âlimlerinden Abdullah b. Mübârek ve amcası Ali b. Mus'abdan ilim tahsil etmiştir. Oğulları Abdullah ve Talha'nın eğitimine önem vermiş, hatta onlara hocalık yapmıştır.⁴⁷

el-Me'mûn Horasan valisi iken, Tâhir de ona bağlı Rey valisi idi. Tâhir b. Hüseyin'in o dönemde tanınması ve el-Me'mûn'a yakın olması, Bağdat'ta bulunan Halife Emîn'in kardeşi el-Me'mûn'u halifelikten azletmesi ile ortaya çıkan iç savaştan dolayıdır.⁴⁸ el-Me'mûn, Tâhir b. Hüseyin'i kardeşi Emîn ile savaşmak için Bağdat'a göndermiştir. O, el-Me'mûn'un kardeşi Emîn'e karşı orduların

cihetle, iki eli de sağ olan manasına Zu'l-yemîneyn lakabını bu sebeple almış olduğu rivayet edilir. Ayrıca bu meşhur lakabın onu bu savaşta bir düşmanı, sol eliyle savurduğu kılıcı ile ikiye biçmesi üzerine verilmiş olduğu da rivâyet edilir. Bkz. et-Taberî, *a.g.e.*, III, 829; İbn Hallikân, *a.g.e.*, I, 297; İşiltan, Fikret, *a.g.e.*, XI, 632.

³⁷ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 517; Ayrıca bkz. İbn Tagrıberdî, *a.g.e.*, II, 151, 152; Kurt, Hasan, "Tâhir b. Hüseyin" *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 399.

³⁸ Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 399.

³⁹ Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 9.

⁴⁰ Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 9.

⁴¹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 521; Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, s. 330; Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 399.

⁴² İbn Asâkir, *a.g.e.*, XXIX, 217.

⁴³ ez-Zehebî, *a.g.e.*, XVI, 230; İbn Tagrıberdî, *a.g.e.*, I, 191.

⁴⁴ Me'mûnun, Tâhir b. Hüseyin'e verdiği "*zu'l-yemîneyn*" lakabının ne anlamada geldiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Tâhir b. Hüseyin, Emîn'in komutanı Ali b. Mâhân ile yaptığı savaşta bir kişiyi vurarak ikiye ayırmıştır. Vuruşu sol eli ile olmuştur. Bu konuda bazı şâirler şöyle demişlerdir: *كلتا يديك يمين حين تضربه* Bkz. İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 522.

⁴⁵ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 522; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353. Ayrıca bkz. Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 400.

⁴⁶ Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 400.

⁴⁷ Ömer Ferrûh, *a.g.e.*, I, 399; Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 10.

⁴⁸ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 517. Ayrıca bkz. İbn Tagrıberdî, *a.g.e.*, II, 151, 152; Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 399.

komutanı olarak Bağdat'ı kuşatmış, onu yenmiş ve öldürmüştür. Bunun üzerine el-Me'mûn Tâhir b. Hüseyin'i Horasan'a vali olarak atamıştır.⁴⁹

Otuz sene Tâhir b. Hüseyin'in yanında kalan ve her yerde birlikte olan Avf b. Muhallim el-Huzâî, onu şöyle övmüştür:

عَجِبْتُ لِحِرَاقَةِ ابْنِ الْحُسَيْنِ كَيْفَ تَسِيرُ وَلَا تَعْرِقُ
وَبِحِرَانٍ مِنْ تَحْتِهَا وَاحِدٌ وَأَخْرُ مِنْ فَوْقِهَا مُطْبِقُ
وَأَعْجَبُ مِنْ ذَلِكَ عِيدَانِهَا وَقَدْ مَسَّتْهَا كَيْفَ لَا تُورِقُ

“İbn Hüseyinin gemisine şaşırđım. Batmadan nasıl yürüyor. İki nehirde biri geminin altında diğeri ise üstündedir. Daha fazla hayret uyandıran şey ise bu dallar denize değdiğinde nasıl yapraklanmıyor.”⁵⁰

Şair bu beyitlerinde Tâhir b. Hüseyin'in çok cömert olmasından dolayı onu nehre (Dicle) benzetmiştir. Onu hem övmekte hem de onunla gurur duymaktadır. Çünkü o, gerek Tâhir b. Hüseyin'den gerekse oğlu Abdullah b. Tâhir'den çok hediye almıştır.⁵¹

Tâhir b. Hüseyin şairin bu beyitleri okuması üzerine ona üç yüz dinar verilmesini emretmiş⁵² ve “bu beyitleri arttır ki ben de sana vereceğim şeyleri arttırırım” demiştir. Ancak şair bu beyitlerin yeterli olduğunu söylemiştir.⁵³ Yine el-Me'mûn'un azledildiği günlerde Basranın önde gelenlerinden olan Abdullah b. Muhammed b. Ebî Uyeyne her durumda Tâhir b. Hüseyin'e yardım etmiş ve onun için,⁵⁴

أَعْطِ الرَّجَالَ عَلَى مَقْدَارِ أَنْفُسِهِمْ وَ أَوْلَ كُلًّا بِمَا أَوْلَى وَمَا صَبَّرَا
وَلَا تَقُولُنَّ! إِيَّيْ لَسْتُ مِنْ أَحَدٍ لَا تَمَحَقِ النَّيِّرِينَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

“İnsanları ihtiyaçları kadar da ver, onlara çaba sarf ettikleri ve sabırlı oldukları kadar iyilik et. Elde ettiğın her bir şan ve şerefe (tek başına ulaştığını) asla söyleme. O ikisi gece ve gündüzü aydınlatan ay ve güneş gibidir.” beyitlerini söylemiştir.

Tâhir b. Hüseyin sonraları el-Me'mûn'a itaat etmeyi bırakmış ve hutbelerinde onun adını zikretmemiştir. Onun itaatsızlığını içeren birçok mektup Horasan'dan el-Me'mûn'a ulaşmış, el-Me'mûn da bundan dolayı çok endişe

⁴⁹ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353; Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

⁵⁰ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353; Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

⁵¹ Ömer Ferrûh, *a.g.e.*, I, 226, 227.

⁵² el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353; İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 519.

⁵³ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 519.

⁵⁴ el-Muberrred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil* (nşr. Muhammed Ahmed ed-Dâlî), Dâru Sâdir, Beyrut 1997, II, 542.

etmiştir.⁵⁵ Tâhir b. Hüseyin H. 207/822 de Merv'de vefat etmiştir.⁵⁶ Öldüğünde onun için şu şiir söylenmiştir:

فلئن كان للمنية رهنا إن أفعاله لرهن الحياة
ولقد أوجب الزكاة على قوم وقد كان عيشهم بالزكاة

“Eğer o, ölüme bir ipotek/güvence olsaydı, Şüphesiz onun güzel, iyi işleri hayatın ipoteğidir. (Tâhir b. Hüseyin öldü. Ama o, aramızda zikredilen güzel eylemleri ile yaşıyor). Geçimlerini zekatla sağlayan bir ümmete/millete zekatı farz kıldı.” Şâir bu mersiyesinde onun üstünlüklerini ve meziyetlerini dile getirmiştir.⁵⁷

2- Edebî Kişiliği ve Şiirleri

Tâhirî devletinde Arap şiirinin gelişmesine, hem Tâhirî emirlerinin himayesine sığınan şairler hem de Tâhirî devletinin emir ve komutanları katkı sağlamıştır.⁵⁸ Bu emir ve komutanlardan olan Tâhir b. Hüseyin, edebî yetenek sahibi⁵⁹ ve şairdir.⁶⁰ O, edebî mektuplar yazmış⁶¹ usta bir kâtip⁶² olup konuşma ve yazılarında doğru ve akılcı bir üslupla dili kullanan meşhur birisiydi.⁶³

Kaynaklarda Horasan ve Irak'ta Tâhirî sarayının en belirgin şâirleri arasında Di'bil el-Huzâî, İbn Ebî Uyeyne, Ebû Temmâm, el-Buhturî, İbnu'r-Rûmî ve Ebu'l-Umeysil vs. şairlerin yanında şiirde Tâhir b. Hüseyin ve Abdullah b. Tâhir gibi emirler de zikredilmektedir. Buna ek olarak Tâhirî emirleri bir çok felsefî, ilmî ve edebî birikime sahip idiler.⁶⁴ el-Me'mûn, Ebû Dülef'e şairlerden kimi tanıyorsun diye sorar: O, şu şekilde cevap verir: “Di'bil, Tâhir b. Hüseyin ve oğlu Abdullah b. Tâhir.”⁶⁵

İbn Hallikân, Tâhir b. Hüseyin için "o, eşsiz ve benzersizdir" diyerek, onun hakkında Amr b. Bâne'nin söylemiş olduğu övgü dolu şu beyitleri zikretmiştir :

⁵⁵ İbn Hallikân, Ebu'l-Abbas Şemsuddîn Ahmed b. Ebî Bekr, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâiz-zamân*, Dâru Sâdir, Beyrut, ty., II, 521.

⁵⁶ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 355; İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 521; Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lüğati'l-Arabiyye* (thk. Şeyki Dayf), Dârul Hilâl, y.y. t.y., II, 132.

⁵⁷ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 355.

⁵⁸ Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 1, 2.

⁵⁹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 519.

⁶⁰ Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

⁶¹ Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Beyrut 1993, II, 10.

⁶² Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

⁶³ Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 400.

⁶⁴ Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

⁶⁵ Sâmî Âbidîn, *a.g.e.*, s. 144.

يَا ذَا الْيَمِينِ وَعَيْنٍ وَاحِدَةً نَقَصَانُ عَيْنٍ وَيَمِينٌ زَائِدَةٌ
 “Tâhir b. Hüseyin, tek gözlüdür. Zülyemîneyni diye isimlendirilirdi.”

Tâhir b. Hüseyin yeri geldiğinde şiir okurdu. Örneğin el-Me'mûn'un kardeşi Emîn öldürüldüğünde,⁶⁶

قَتَلْتُ الْخَلِيفَةَ فِي دَارِهِ وَأَنْهَبْتُ بِالسَّيْفِ أَمْوَالَهُ
 مَلَكْتُ النَّاسَ فَسَنَرًا وَاقْتَدَارًا وَقَتَلْتُ الْجَبَابِرَةَ الْكِبَارَا
 وَوَجَّهْتُ الْخِلَافَةَ نَحْوَ مَرِي إِلَى الْمَأْمُونِ تَبْتَدُرُ ابْتَدَارَا

“Halife Emîni evinde öldürdüm. Kılıçla onun mallarını gasp ettim. Zorla insanları sultanıma itaat ettirdim. Bana kibirlenip karşı çıkan büyük asileri öldürdüm. Hilafeti, el-Me'mûn'un halife olması için hızlıca Merv şerine çevirdim. (Bütün bunun hepsini Merv'de ikamet eden el-Me'mûna hilafeti nakletmek için yaptım.)”⁶⁷ beyitlerini söylemiştir. Ahmed b. Yezîd b. Eyyed es-Sülmâ, Tâhir b. Hüseyin'in konuşmalarında şiirden örnek verdiğini şu şekilde nakleder: “Komutanlarından biri idim. Rakkada beraber idik. Özellikle onun sağında oturdum. Bir gün ata binmiş olarak geldi ve birlikte yürüdük. Konuşması esnasında şu beyitler okudu”⁶⁸:

عَلَيْكُمْ بَدَارِي فَأَهْدُمُوهَا فَإِنَّهَا تَرَاثُ كَرِيمٍ لَا يَخَافُ الْعَوَاقِبَا
 إِذَا هَمَّ أَلْفَى بَيْنَ عَيْنَيْهِ عَزْمَهُ وَأَعْرَضَ عَنِ ذِكْرِ الْعَوَاقِبِ جَانِبَا
 سَأُدْجِضُ عَنِّي الْعَارَ بِالسَّيْفِ جَالِبَا عَلَيَّ قِضَاءُ اللَّهِ مَا كَانَ جَالِبَا

“Evimi yıkınız ve mülkümden/malımdan dilediğinizi alınız. O ev (yurt) akibetten korkmayan cömert bir adamın mirasıdır. O, bir işe karar verdiğinde gözlerinden kararlı olduğu bellidir. İşin sonuçlarını anmaktan yüz çevirir. Allahın hükmü olan ölüm bana gelinceye kadar düşmanlara karşı kılıç kullanarak kendimdeki kusurları/ayıpları temizleyeceğim.”

Tâhir b. Hüseyin beyitlerdeki mefhumu anlayınca, şöyle dedi: "Sakın! Bunları herhangi bir kimseye okuma." Daha sonra beyitlerin bulunduğu bu kağıdı yırtmıştır.⁶⁹

Tâhir b. Hüseyin Horasan'da iken, komşularının Dizâ adında ve büyüleyici güzellikte olan câriyesine aşık olur. Tâhir'in aşık olduğu Dizâ'nın komşusu hapse düşer. Bu komşu, Tâhir'e bir suçtan dolayı hapse girdiğini ve

⁶⁶ et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-taberî*, Dâru Süveydân, Beyrût, ty., VIII, 499.

⁶⁷ Tâhir b. Hüseyin, bu şiirini Abbâsiler döneminde Me'mûn ile kardeşi arasındaki fitnede Me'mû'nun tarafını tutarak, Emîn'i öldürmesinde söylemiştir. Bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353.

⁶⁸ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 354; el-Müberred, *el-Kâmil*, I, 268; Muhammed Emân Sâfî, *a.g.e.*, s. 342.

⁶⁹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 520.

serbest bırakılması için yardım istediğini ifade eden bir mektup yazar. Tâhir o mektubu okur ve o mektubun sırtına,⁷⁰

بِأَجَارِ دِيدَا لَا تَخَفْ سِجْنَ طَاهِرٍ فَوَلِيكَ لَوْ نُدِرَى عَلَيْكَ شَفِيقُ
أَبَا جَارِ دِيدَا أَنْتَ فِي سِجْنِ طَاهِرٍ وَأَنْتَ لَدِيدَا مَا عَلِمْتَ طَلِيقُ

“Ey sevgilim Dîzâ⁷¹'nın komşusu! Tâhir'in hapishanesinden korkma. Emin ol. Endişe etme. Çünkü senin veliyyül emrin (sorumlun) müşfik Tâhir'dir. Ey Dîzâ'nın komşusu! Sen Tâhir'in hapishanesindesin. Müjdele. Dîzâ'nın komşusuna saygınlığın belirtisi olarak seni serbest bıraktım.” beyitlerini yazmıştır.

Tâhir b. Hüseyin'in, Nîsâbûr'da ki sevgilisi Dîzâ'yı övmek için,⁷²

فَيَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبَيْتَنَّ بَعْدَهَا بَلَيْلَةً مَسْرُورٍ بِحَيْثُ أُرِيدُ
وَهَلْ تَرَجَعَنْ خَيْلِي إِلَى رَبِطَاتِهَا وَيَجْمَعُنِي وَالْمَازِقِينَ صَعِيدُ
وَهَلْ عَرَفْتِ (دِيدَا) مَقَامِي وَمَوْقِفِي إِذَا أَضْرَمْتُ نَارًا وَلَيْسَ رِقُودُ

“Ne kadar da garip! Ondan ayrıldıktan sonra istediğim yerde sevinçli bir gece geçirebilirmiyim.? Atlar ahırlarına bağlanır mı? Yırtıcıları ve beni bir araya getirir mi? Dîzâ savaşındaki konumumu ve kahramanlıklarımı bilir mi?” beyitlerini söylemiştir.

Tâhir b. Hüseyin sevgilisi Dîzâ kendisine gelmede geç kalıpta ona kavuşmayı istediğinde, cevap vermesini temenni ile,

أَمَا أَنِي لَكَ دِيدَا أَنْ تَزُورِينِي يَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ أَوْ تَسْتَزِيرِينِي

“Ey Dîzâ! Geceye kadar ki bir günde, Dîzâ'nın beni ziyaret etmesi veya benim (ya sen beni, ya da ben seni) ziyaret etmemi istemesinin zamanıdır.” beytini söylerdi.

Tâhir b. Hüseyin'in sarayında söylenen şiirlerde; medh, hiciv, mersiye, fahr (övünme), itab ve gazel vs. konuları ele alınmıştır. Şiirlerdeki medihde siyâsî ve sosyal değerler işlenmiştir. Sosyal değerlerde ahlâkî ve hissî üstünlükler örnek verilir. Siyasî değerlerde ise Abbâsî halifeleri ile birlikte Tâhirî emirlerinin siyasî ve hilafet işlerindeki politikaları örnek verilir. Ayrıca Tâhirî emir ve komutanlarına yönelik siyâsî hiciv de işlenmiştir. Tâhirî saray şiirlerinde ise Tâhirî komutan ve emirlerinin mersiyelerinden örnekler zikredilir. Diğer taraftan şiire konu olarak o dönemdeki fitne ve ihtilaller yer almıştır.⁷³

⁷⁰ Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, s. 339, 340.

⁷¹ Bkz. İbn Tayfûr, *Kitâbu Bağdâd*, I, 67.

⁷² Muhammed Emân Sâfi, *a.g.e.*, s. 340.

⁷³ Sâmi es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 1, 2.

Tâhirî devletinin saray şiirinde ele alınan diğer konular ise, özür dileme ve aşktır. Tâhirî sarayının şiirlerinde, ismi fail, ismi tafdil, mazi, muzari fiil sigası, hitap zamirleri ve çok sayıda da şart ve izafet terkipleri kullanılmıştır. Şiirlerde teşbih, istiâre, kinâye, mecaz-ı mürsel kullanılmaktadır.⁷⁴ Bütün bu zikredilenler Tâhir b. Hüseyin'in Arap şiirine ciddî anlamda önem verdiğini göstermektedir.

3- Şairlere ve İlim Adamlarına Karşı Tutumu ve Cömertliği

Tâhirîler, yazarların, âlimlerin ve şairlerin kıblegahı idi.⁷⁵ Bunlardan edip ve iyi bir katip olan Tâhir b. Hüseyin cömert, insanlar içerisinde önde gelen ve övülen biriydi.⁷⁶ Şairlere karşı ilgi ve alaka göstermiş, onları korumuş ve onlara her türlü desteği vermiştir. Şairlere ilgisinin yanında oğlu Abdullah b. Tâhir gibi şarkıcı ve bestecilere de yakın durmuş, destek vermiş ve şiir yazmaya teşvik etmiştir. Ahmed b. Saîd el-Mâlikî, hem kumandanı hem de şarkıcı ve bestecisi idi. Yine Mukaddis b. Sayfî el-Halûkî, Ebû Şâs (Gıtrîf b. Husayn) ve Nemerî de onun ilgi gösterip destek verdiği şairlerindendir.⁷⁷ Benzer şekilde şair el-Fadl b. Abdüssamed er-Rekkâşî Horasan'a gitmiş ve orada Tâhir b. Hüseyin ile temasa geçmiş ve ölünceye kadar da orada kalmıştır.⁷⁸ Kaynaklarda Tâhir b. Hüseyin'in şairlere karşı tutumunu ve cömertliğini gösteren örnekler çoktur. Şairler bu tutum ve cömertliğini şiirleri ile ortaya koymuşlardır. Bu şiirlerden bazılarını vermeye çalışacağız.

Tâhir b. Hüseyin şiir ve şairi her zaman önemseydiğini ve destek verdiğini uygulamalarıyla ortaya koymuştur. Tâhir b. Hüseyin, Bağdât'ı kuşatırken ekonomik desteğe ihtiyacı vardı. Bundan dolayı halife el-Me'mûn'a mektup yazar. Ayrıca ekonomiden ihtiyacı kadar ödünç vermesi için kâtip Hâlid b. Cileveyh'e de mektup gönderir. Ancak Hâlid bunu vermektan kaçınır. Tâhir b. Hüseyin, Bağdât'ı aldığıında, Hâlid'i getirir ve ona "kesinlikle seni öldüreğim" der. Bunun üzerine Hâlid çok mal vermeyi teklif eder. Fakat Tâhir b. Hüseyin bunu kabul etmez. Bunun üzerine Hâlid, Tâhir'e "sana bir şey söyleyeceğim, dinle! Sonra sen bilirsin, istediğin şeyi yap" der. Hâlid, Tâhir'in şiiri sevdiğini bildiği için ona⁷⁹

زَعَمُوا بَانَ الصَّقْرُ صَادَفَ مَرَّةً عَصْفُورٌ بِرِّ سَاقِهِ الْمَقْدُورُ
فَتَكَلَّمَ الْعَصْفُورُ تَحْتَ جَنَاحِهِ وَالصَّقْرُ مُنْقَضٌ عَلَيْهِ يَطِيرُ

"İddia ettiler ki şâhin bir defasında uçamayan küçük bir serçeye rastlar. Küçük serçe, (şâhin yemesin diye) kanadı altında konuşmaya başlar. Hatta şâhin uçarak üzerine saldırır." beyitlerini okumuştur. Hâlid, bu beyitlerinde kendisini

⁷⁴ Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 1, 2.

⁷⁵ Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *a.g.e.*, s. 3.

⁷⁶ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IX, 353.

⁷⁷ Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 400.

⁷⁸ Ömer Ferrûh, *a.g.e.*, s. 169.

⁷⁹ Bkz. İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 519, 520.

şâhinin önüne düşmüş küçük bir serçeye, Tâhir'i de şâhine benzetmiştir. Tâhir, bu beyitleri dinler, Hâlid'e iyi yaptın der ve onu affederek yediyüz bin dirhem verir. Bunun üzerine Hâlid ona "Allah, emirin işlerini düzene koysun. Bu meclisten daha asil ve daha güzelini görmedim" diyerek ona dua eder. Sonra Tâhir'e: "fakat bu bir israftır" Tâhir b. Hüseyin de ise ona şöyle der: "İsraf şereftendir."⁸⁰ Diye cevap verir. Bu tablo Tâhir b. Hüseyin'in şairlere karşı cömert olduğunun bir delilidir.

Tâhir b. Hüseyin, Horasan'a giderken Merv'e uğrayıp orada bir gece geçirir ve o gecede kendisi ile konuşacak birisini talep eder. Bunun üzerine ona, kibar ve uygar birisinin var olduğunu söyleyerek, bu niteliği taşıyan kişi olarak Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224/)'ı getirirler. Tâhir b. Hüseyin, o gece sohbeti neticesinde Sellâm'ın nahiv, dil ve fıkıhta insanların en bilgini olduğu kanaatine ulaşır. Ona "Sen bu ülkede iken, seni terk etmek haksızlıktır." diyerek bin dinar verir ve : "Sana acıduğumdan dolayı seni yanıma almak istemiyorum. Bu parayı da sana dönmen için veriyorum." der. Daha sonra Tâhir b. Hüseyin döndüğünde de Sellâm'ı gören kimselerin sevinmesi için yanında götürür. Böylece Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Selâm, Tâhir b. Hüseyin'in âilesinin dostu olur.⁸¹ İsmâil b. Cerîr el-Beclî'in Tâhir b. Hüseyin'in meddâhı olduğu zikredilir. Ancak Tâhir'e meddâh İsmail b. Cerîr şiiir söyleyerek seni methediyor denilir. Bunun üzerine Tâhir b. Hüseyin, ona "beni hicvediyorsun. Bunu yapmaktan kaçın" der. Tâhir b. Hüseyin bu sözü ile meddâhı İsmail b. Cerîr'i, kendisini meth etmeye zorlar. O da Tâhir için,

رَأَيْتُكَ لَا تَرِي إِلَّا بَعِينٍ وَعَيْنُكَ لَا تَرِي إِلَّا قَلِيلًا
فَأَمَّا إِذَا أَصِيبَتْ بِفَرْدٍ عَيْنٍ فَخُذْ مِنْ عَيْنِكَ الْآخِرَى كَفِيلًا
فَقَدْ أُيَقِنْتُ أَنَّكَ عَنْ قَرِيبٍ بَطْهَرِ الْكَفِّ تَلْتَمَسُ السَّبِيلًا

"Sen sadece tek bir göz ile gören birisin. Bunun da ötesinde iyi bir şekilde sağlam ve sağlıklı bir göz ile göremiyorsun. Tek bir gözle baksan bile gördüğün her bir şeyde diğer bir gözün ile yardım istemen gerekir. Bil ki yakında diğer gözünü de kaybedeceksin ve a'mâ olacaksın. O zaman da yolunu elin ile bulman gerekir." beyitlerini yazar.⁸²

Ebü'l-Hasen el-Câmâsîfî, Tâhir b. Hüseyin'in şiiir söyleyenlere karşı cömertliğini gösteren bir olayı şu şekilde nakleder: Bir gün Horasan da bana bir arkadaş şöyle dedi: Merv'de Cuma günü durumu kötü olan bir adam gördüm. Sonra onu bir diğer Cuma günü beygir üzerinde gördüm. Ona ne var ne yok dedim. O, üç yıldan beri Tâhir b. Hüseyin'e ulaşmaya çalışıyorum. Fakat ona ulaşmak zor gözüküyor. Hatta bir gün bazı arkadaşlar bana onun ata binmiş olarak

⁸⁰ el-Bağdâdî, a.g.e., IX, 354.

⁸¹ Muhammed Kürd Ali, *Künûzü'l-ecdâd*, Dâru'l-fikr, Dimaşk 1984, 66.

⁸² el-Bağdâdî, a.g.e., IX, 354.

meydana geleceğini söyledi. O gün meydanda oldum. Fakat ulaşmanın zor olduğunu gördüm. Bir de ne göreyim bostan tarafında bir delik. Oradan meydana girmeye çalıştım. Sonunda bizzat kendim Tâhir b. Hüseyin ile karşılaştım. Bana baktı ve kim olduğumu sordu. Ona Ey emîr! “sadece sana ulaşmak istedim. Senden talebim iki beytimi söylemektir.” dedim. O da oku dedi. Ben de,

أصبحت بين خصاصة وتجمل والحر بينهما يموت هزيبا
فامدد الي بدأ تعود بطنها بذل النوال وظهرها التقبلا

“Ben mahrumiyet ve haya arasında kaldım. İkisi arasında kalmış kişi zayıflamaktan dolayı ölür. Bana, avuç içi ihsanda bulunmayı adet edinmiş, üstü öpülmeye alışkın bir el uzat.” beyitlerini okudum. Bunun üzerine Tâhir b. Hüseyin benim için on bin dirhem verilmesini emretti.⁸³

Mehzem b. el-Ferz, Tâhir b. Hüseyin ile birlikte Horasan’a ulaştıklarında, Tâhir arkadaşlarına deve taksim eder ve bu taksimde Mehzem’i unuttur. Bunun üzerine Mehzem yanına girip şöyle der: “Ey Emîr! Bir beyit söyledim.” O da o oku der. Bunun üzerine;

كفى حزنًا أن الفراء كثيرةً وأتى بمرور الشاهجان بلا قزو

“Kürkün çok olmasına rağmen, benim soğuk eş-Şahcanın Merv şehrinde kürksüz olmam üzüntü olarak yeter” beytini okur. Bunun üzerine Tâhir, orada bulunanlara bu adama cevap verir der. Mehzem, ben cevap vermeyi çok daha hak edenim der. Tâhir ise tamam der. O da,⁸⁴

صَدَقْتُ لَعْمُرِي إِنَّهَا لَكثِيرَةٌ وَلَكِنَّهَا عِنْدَ الْكِرَامِ أَوْلَى السَّرْوِ
فَإِنْ كُنْتُ عَيْبِيًّا فَمَا بِكَ حَاجَةٌ إِلَى أَلَيْسَ قُرْوِ فِي الشِّتَاءِ مَعَ الْعَسْوِ

“Ömrüme yemin olsun ki doğru söyledin. Şüphesiz o (kürk giysisi) çoktur. Fakat o, cömert kişilerde daha bol bulunur. Şayet sen köle isen, kış gecelerinde kürk kıyafeti giymeye ihtiyacın yoktur.” beyitlerini okur.

Tâhir güler ve “sana gereken önemi vermedik mi ki bu sözleri söylemene neden oldu. Hatayı düzelteceğim” der ve ona rengârenk ipek tüyünden on tane elbise verilmesini emreder.⁸⁵

Ayrıca el-Fadl b. Abdi’s-Samed er-Rakkâşî, Ebû Nuvâs’ın tabakasından olan meşhur şairlerdendir. Horasan’a yani Tâhir b. Hüseyin’in yanına gitmiş ve

⁸³ el-Bağdâdî, a.g.e., IX, 354, 355.

⁸⁴ Muhammed Emân Sâfi, a.g.e., s. 339.

⁸⁵ Şair beyitlerinde Tâhir b. Hüseyin’in çok cömert olduğunu, fakat kendisine Tâhirden bir şey ulaşmadığını kasteder. Sanki emir, soğuk Merv şehrinde insanlara kürk giydirdi de şairi çıplak bıraktı. Şair, emîr’in cevap vermesini şart koşar. “Ey şâir! Doğru söyledin. Kürk giysisi cömertlerde çoktur. Şayet cesur olsaydın, kış gecelerinde kürk giysisine muhtaç olmayacaksın.” Muhammed Emân Sâfi, a.g.e., s. 339, 340.

onun himayesine sığınmıştır. Ölünceye kadar da onun yanında kalmıştır.⁸⁶ Yine şairlerden Külsûm b. Amr el-Attâbî, Tâhir b. Hüseyin Horasan'ın yönetimini üstlendiğinde onun himayesine sığınmıştır.⁸⁷

Görüldüğü üzere Tâhir b. Hüseyin şairleri hem himaye etmiş hem de okudukları şiirlere karşılık onları çeşitli hediyelerle ödüllendirmiştir.

4- İnşadaki Yeri ve Vasiyeti

Tâhir b. Hüseyin, Me'mûn döneminde şiir ve belîğ yazısı ile meşhur olan vâli ve komutanların önde gelenlerinden birisiydi.⁸⁸ Kaynaklarda edebî kişiliğinin yanısıra konuşma ve yazılarında dili doğru ve akıcı bir üslupla kullandığı belirtilmektedir.⁸⁹ Diğer bir ifadeyle inşâcılarının en yeteneklisi ve en önde gelenlerinden biriydi. Yazdığı birçok mektup vardı.⁹⁰ Bunlardan oğlu Abdullah b. Tâhir'e yazıp gönderdiği belîğ mektubunun dışındakileri kaybolmuştur.⁹¹ Abdullah b. Tâhir, babası Tâhir b. Hüseyin'in yazdığı bu hoş ve uzun mektubu, Halife el-Me'mûn, kendisini Rikka ve Mısır'a vali olarak atadığında almıştır. el-Me'mûn, bu mektuba vakıf olduğunda, şöyle demiştir: "*Ebû't-Tayyib, din, dünya, düzen, siyâset, otoritenin ıslahı, halk, halifelere itaat ve hilâfeti ayakta tutma adına hiçbir şey bırakmamış hepsini ustaca yazmış ve vasiyyet etmiştir.*" Daha sonra el-Me'mûn, içeriğindeki şeylere uymaları ve onlar ile hükmetmeleri için her taraftaki valilere gönderilmesini emretmiştir.⁹² Aynı zamanda bu mektup, siyâsetnâmeler içerisinde ilk Arapça örnek olarak kabul edilmektedir. Ayrıca mektup Tâhir'in birikim ve yeteneğini ortaya koyması yönünden de büyük bir önem taşımaktadır.⁹³

Tâhir b. Hüseyin Abdullah'a yazdığı bu uzun mektubu ile meşhur olmuş ve bu şöhreti insanlar arasında yayılmıştır. Hatta insanlar, bu vasiyyeti dikkatle okumuşlar ve istinsah etmişlerdir. Kaynaklarda da mezkûr nasihat Harûn Reşîd'in anayasasına benzetilmektedir.⁹⁴

İbnü'l-Esîr bu mektubu överek şöyle demiştir: "*Bu mektup emirlerin, siyâset, edebiyat ve bunların dışındaki şeylerde ihtiyaç duydukları her bir şeyi*

⁸⁶ Ömer Ferrûh, *a.g.e.*, s. 169, 170.

⁸⁷ Ömer Ferrûh, *a.g.e.*, s. 218.

⁸⁸ Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

⁸⁹ Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 400.

⁹⁰ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 521; Corcî Zeydân, *a.g.e.*, II, 132.

⁹¹ İbn Hallikân, *a.g.e.*, II, 521; Corcî Zeydân, *a.g.e.*, II, 132.

⁹² et-Taberî, *a.g.e.*, VIII, 387; İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, I, 368; Işılta, Fikret, *a.g.md.*, XI, 136.

⁹³ Kurt, Hasan, *a.g.mad.*, XXXIX, 400; Işılta, Fikret, *a.g.md.*, XI, 136.

⁹⁴ Şevki Dayf, *a.g.e.*, III, 487.

toplamiş, edebî ifadeleri profesyonelce kullanmış, güzel ahlaka ve karaktere teşvik etmiştir. Çünkü bunlar hükümdar ve halktan her biri için gereklidir.”⁹⁵

İbn Haldûn mukaddimesinde Tâhir b. Hüseyin’in bu mektubunun tamamını zikrettikten sonra onu överek şu tespiti yapmıştır: “İşte bu, siyasette üzerinde durduğum en güzel şeydir. Allah kullarından dilediği kimselere bunu ilham eder.”⁹⁶

İbnu Kesîr de Tâhir b. Hüseyin’in Tâhirîler devletini kurarak Abbâsîlerden bağımsız hareket etmesi hususundaki hükümranlığı’na değinerek, o mektub ile ilgili şu görüşlere yer vermiştir: “Babası oğluna Horasan’dan bir mektup yazmıştır. Onun içinde iyiliği emretmek, kötülükten men etmek, kitap ve sünnete uymak vardır. İnsanlar bu mektubu güzel bulmuşlar ve onu elden ele dolaştırmışlardır.”⁹⁷

Tâhir b. Hüseyin’in bir edebiyatçı olarak kaleme aldığı bu vasiyetnâme siyâsî vasiyetnâmelerin hârikâ bir örneğidir. Tâhir, bu vasiyetinde güzel lafızlarla ifade ile anlamın tam olarak anlaşılmasını bir araya getirmiştir. Mektupta edebî, belîğ ifadelerin yanında hikmet ve güzel ahlakla ilgili sözlere yer vermiştir. Ayrıca ifadelerinin hemen hepsi edebiyat, terbiye ve siyaset alanında inciler gibidir.⁹⁸

Bu zikredilen ifadelerden de anlaşıldığı üzere Tâhir b. Hüseyin, şiire olan ilgisinin yanında, inşâya da ilgi duymuş ve bunda da başarılı olmuştur.⁹⁹ Tâhir b. Hüseyin’in oğlu Abdullah’a yazıp gönderdiği mektubun uzun olması nedeniyle makalenin sınırlarını zorlayacağından burada sadece bir paragrafının lafız ve anlamını vermek ile yetineceğiz. O mektubun ilk paragrafı şu şekildedir¹⁰⁰:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَحَدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَخَشْيَتِهِ وَمِرَاقِبَتِهِ وَمِزَاجِلَةَ سَخَطِهِ وَحِفْظِ رِعْيَتِكَ وَالزَّمَّ مَا
أَلْبَسَكَ اللَّهُ مِنْ
العَاقِبَةِ بِالذِّكْرِ لِمَعَادِكَ وَمَا أَنْتَ صَائِرٌ إِلَيْهِ وَمَوْقُوفٌ عَلَيْهِ وَمَسْؤُولٌ عَنْهُ وَالْعَمَلُ فِي ذَلِكَ كُلِّهِ بِمَا
يَعَصَمُكَ اللَّهُ وَيُنَجِّبُكَ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَذَابِهِ وَأَلِيمٍ عِقَابِهِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْكَ وَأَوْجَبَ عَلَيْكَ الرَّأْفَةَ بِمَنْ اسْتَرْعَاكَ أَمْرَهُمْ
مِنْ عِبَادِهِ وَأَلْزَمَكَ

⁹⁵ İbnu’l-Esîr, İzzeddîn Ebi’l-Hasan Ali b. Ebi’l-Kerem, *el-Kâmil fi-târîh*, Dâru Sâdır, Beyrût 1995, VI, 364.

⁹⁶ İbn Haldûn, *el-Mukaddime*, I, 368.

⁹⁷ İbn Kesîr, İmâddîn Ebi’l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, y.y. t.y., X, 259.

⁹⁸ <http://www.alajaji.com.sa>, Erişim tarihi, 9.4.2024.

⁹⁹ en-Nüveyrî, Şehabeddîn Ahmed b. Abdulvehhab, *Nihâyetü’l-ereb fi funûni’l-edeb* (nşr. Muhammed Câbir), Dâru’l-Kütüb, Kahire 1984, V, 143.

¹⁰⁰ et-Taberî, *a.g.e.*, VIII, 582, 583.

العدل عليهم والقيام بحقه وحدوده فيهم والذّب والدّف عن حريمهم وبيّضتهم والحقن لدمانهم والأمن
لسبيلهم وإدخال
الرّاحة عليهم في معاشهم ومؤاخذك بما فرض عليك من ذلك وموقفك عليه.

Bismilahirrahmanirrahîm

“Hiçbir ortağı olmayan, tek olan Allah’a karşı “emirleri yerine getirme konusunda” dikkatli, takvalı olman, gözetim ve denetimine hazır olman, onun senden memnun olmasına kendini vermen ve yönetiminin altındakileri koruman gerekir. Ahiret hayatını hatırlayarak Allah’ın sana verdiği sağlık ve afiyette daim ol. Ona kendini vakf et ve ona karşı sorumlusun. Bunun hepsi konusunda çalışman gerekir. Allah seni korur. Şüphesiz Allah sana ihsanda bulunur. Allah emrinde bulunan insanların işlerini sevk ve idarede onlara yumuşak davranmanı, hak ve hukuklarını gözetmeni zorunlu kılar. Kutsallarını, özlerini, değerlerini savunman, yol ve güvenliklerini sağlaman, yaşamlarına rahatı sokmanı zorunlu kılar. Ayrıca sana farz kılanlarda tavrın konusunda muaheze etmeni zorunlu kılar.”

D-SONUÇ

Abbâsî halifesi Me’mûn döneminde Horasan bölgesinde Tâhirî sülalesine mensup Tâhir b. Hüseyin tarafından küçük bir devlet kurulmuştur. Bu devlet, bölgede İslâmî ilimlerin gelişmesine ek olarak Arap edebiyatı ile ilgili çalışmalara da ciddi destek sağlamıştır. Bu destek devletin kurucusu Tâhir b. Hüseyin başta olmak üzere çocukları Abdullah b. Tâhir ve diğerlerinden gelmiştir. Çünkü mezkûr şahsiyetlerin her biri şair ve edip idiler.

Şair ve usta bir kâtip Tâhir b. Hüseyin, şiir ve edebî mektuplar ile ilgilenmesinin yanında şairlere yakın ilgi göstermiş ve onlara her türlü desteği vermiştir. Bu da Arap edebiyatının gelişmesine büyük bir katkı yapmıştır. Ayrıca Tâhir b. Hüseyin oğlu Abdullah b. Tâhir’e yazdığı edebî mektubu ile meşhur olmuştur. Bu mektup halife Me’mûn’un beğenisini kazanmış ve bunun çoğaltılarak her bir tarafa gönderilmesini emretmiştir. Tâhir b. Hüseyin’in Arap edebiyatı adına yaptığı bu çalışmalar ve şairlere verdiği desteği karşılıksız kalmamıştır. Şairler onu şiirlerinde övmüşlerdir.

KAYNAKLAR

Abdurrahmân el-Ferîh, *el-Arap fî Horasan ve bilâdi mâverâu’n-nehri fî asri’l-Emevî*, www.alukah.net/culture, Erişim tarihi: 11.02.2015.

Ahmed Emin, *Duha’l-İslâm*, Matbaatü’l-Cenne, Kahire 1952.

Ahmed Ferid Rifâî, *Asru’l-Me’mûn*, Dâru’l-Kutubi’l-Mısriyye, Kahire 1928.

Apak, Adem, “Şuûbiyye”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, s. 245

- el-Bağdâdî, Ebû Bekir b. Ali el-Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Matbaatu's-Seâde, Kahire 1931.
- Barthold, "Tâhirîler", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1979, XI, 636, 637.
- Cahşiyârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdûs, *Kitâbu'l-vuzerâi ve'l-kuttâb* (thk. Mustafâ es-Sekâ-İbrâhîm el-Ebyârî-Abdul-hafîz Şelebî), Şeriketü mektebe, Kahire 1980.
- Corcî Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lügati'l-Arabiyye* (thk. Şeyki Dayf), Dâru Hilâl, y.y. t.y.
- Çetin, Osman, "Horasan", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, XVIII, s. 234–241.
- Durmuş, İsmail, *Arap Dili ve Belâğatıyla İlgili İncelemeler*, İstanbul 2001.
- Elmalı, Hüseyin, "Di'bil", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 280, 281.
- Emîne Baytâr, *Târîhu'l-asri'l-Abbâsî*, Câmîatu Dımaşk, Dımaşk 1997.
- Hasan Ahmed Mahmûd, *Ahmed İbrâhîm Şerîf, el-Alemu'l-İslâmî fi'l-asri'l-Abbâsî*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire ty.
- el-Muberrred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd, *el-Kâmil* (nşr. Muhammed Ahmed ed-Dâli), Dâru Sâdır, Beyrut 1997.
- en-Nuveyrî, Şehabeddîn Ahmed b. Abdulvehhab, *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb* (nşr. Muhammed Câbir), Dâru'l-Kutub, Kahire 1984.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu't-taberî*, Dâru Süveydân, Beyrût, ty.
- et-Tenûhî, Ebû Ali el-Muhassin b. Ebi'l-Kasım, *el-Ferec bâ'de's-Şidde*, Kahire 1955.
- el-İsfahânî, Ebu'l Ferec, *el-Eğânî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- <http://www.alajaji.com.sa>, Erişim tarihi, 9.4.2024.
- <http://www.alajaji.com.sa>, Erişim tarihi, 9.4.2024.
- İşıltan, Fikret, "Tâhir b. Hüseyin", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Ansiklopedisi, İstanbul 1979, s. 631–635.
- İbn Abd Rabbih el-Endelusî, *Kitâbu'l-Ikdil-Ferîd*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Lübnan ty.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Huseyn, *Târîhu medîneti Dımaşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- İbn Haldûn, *Mukaddime*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.
- İbn Tagrıberdî, Ebû'l-Mehâsin Yûsuf, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısr ve'l-Kahire*, Dâru'l-Kütüb, Kahire ty.
- İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Dâru'l-Fetvâ, Beyrut 1994.
- İbnu'l-Esîr, İzzeddîn Ebî'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Abdu'l-Kerîm b. Abdi'l-vâhid eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târih*, Dâru Sâdır, Beyrût 1995.

- İbn Kesîr, İmâddîn Ebi'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, el-Bidâye ve'n-nihâye, y.y.
t.y.
- İbrahim Eyyûb, *et-Târîhu'l-Abbâsî es-siyâsî ve'l-hadârî*, Şeriketü'l-Alemiyye li'l-Kitâb, Beyrut 1989.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-müellifin*, Beyrut 1993.
- Kılıçlı, Mustafa, *Arap Edebiyatında Şu'ûbiyye*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.
- Kurt, Hasan, "Tâhir b. Hüseyin" *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 399, 400.
- Merçil, Erdoğan, "Tâhirîler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi* (nşr: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1989, V, 401, 402.
- Muhammed Emân Sâfi, *Afganistân ve'l- edebu'l-Arabî abra'l-usûr*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire 1988.
- Muhammed Kurd Ali, *Kunûz'l-ecdâd*, Dâru'l-fikr, Dımaşk 1984.
- Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Dâru'l-İlim, Beyrût t.y.
- Sâmih es-Saîd Ali Dâvud, *eş-Şi'ri'l-Arabî fi'd-devleti't-Tâhirî fi'l-karni's-sâlisi'l-hicrî*, Câmîiatu Demenhûr, Kulliyetu'l-âdâb, y.y., 2012.
- Soyupek, Hasan, "Abdullah b. Tâhir'in şiir ve şarkıları", *SDÜ İlahiyat Fakültesi*, yıl: 2010/2, sayı: 25, Isparta, s. 105–126.
- Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebil Arabî*, Dâru'l-meârif, Kahire ty.
- Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udeba irşâdi'l-erîb* (thk. İhsân Abbâs) Dâru'l-garbi'l-İslâmî, Beyrut 1993.
- Yıldız, Hakkı Dursun, "Abdullah b. Tâhir", *DİA*, İstanbul 1988, I, 137, 138 .
-, *İslâmiyet ve Türkler*, Kamer Yayınları, İstanbul 2001.
- ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmurî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1994.